

субъект-субъектного взаимодействия воспитателя и воспитанника, сориентированного на овладение учениками компетентностями в процессе выполнения проекта.

Ключевые слова: национальное самоутверждение, ученическая молодежь, проект, деятельность, компетентности, личностно ориентированное воспитание.

Abstract. In the article the author determined the theoretical principles of project activity. Methodical recommendations concerning to the project implementation are partially disclosed. Attention is paid to the key direction of project activities organization of the national self-assertion education in school youth. The expediency of setting-up the subject-subject interaction between the educator and the pupil, which is oriented on the students acquirement of the competencies in the process of the project implementation are considered. Strategy of personally oriented education as the functioning of basic educational processes, in which the identity self-affirmation occurs, is defined. It is found out that this pedagogical process involves the formation in school youth national self-assertion competences, which ensure its need to act for placing their own lives and state-building, the ability of self-assertion to achieve success both personal and collective, to build tolerant and solidly collaboration in the process of interpersonal and international cooperation, responsibly exercise their rights and duties from the position of nation state patriot, who can demonstrate, evaluate and analyze their own and human actions, qualities and socio-political phenomenon.

Keywords: national self-assertion, school youth, project, activity, competence, personality-oriented education.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2016

Ж. Г. Стельмашук

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ВИХОВАННІ ДИСЦИПЛІНОВАНІСТІ УЧНІВ

Анотація. У статті розкрито сутність взаємодії сім'ї і школи у вихованні дисциплінованості учнів. Під взаємодією сім'ї та школи розуміється процес, який забезпечує рівнозначний вплив цих соціальних інститутів один на одного, сприяючи тим самим розвитку кожного з них; це спеціально організований педагогічний процес, базований на взаємоузгоджених, взаємспрямованих діях його учасників задля досягнення спільної мети. Обґрунтовано педагогічні умови взаємодії сім'ї та школи у вихованні дисциплінованості учнів: підвищення рівня педагогічної культури батьків щодо виховання дисциплінованості як морально-вольової якості особистості; узгодження виховних впливів на дитину у процесі взаємодії школи сім'ї; орієнтація педагогів та батьків на

діалогічний стиль міжособистісної взаємодії з дітьми. З'ясовано, що належним чином організована взаємодія школи і сім'ї містить вагомі ресурси щодо виховання дисциплінованості учнів. Акцентовано увагу на доцільності їх комплексної реалізації.

Ключові слова: дисциплінованість, виховання дисциплінованості, учні, педагогічні умови, взаємодія, сім'я, школа.

Постановка проблеми. Проблема виховання дисциплінованості учнів – майбутніх повноправних, активних громадян, які невдовзі своєю діяльністю визначатимуть подальший розвиток країни, – традиційно є однією із центральних у шкільній педагогіці.

Безумовно, у вихованні дисциплінованості особистості, окрім інших суб'єктів освітньо-виховного процесу, важлива роль належить батькам учнів.

На необхідності взаємодії сім'ї і школи у розв'язанні завдань виховання особистості, у тому числі і дисциплінованості як однієї з ключових її якостей, наголошено у нормативно-правових документах з питань освіти і виховання, зокрема у наказі «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки (2013 р.), у листах Міністерства освіти і науки України «Про посилення співпраці педагогів, учнівської і батьківської громадськості в навчальних закладах» (2013 р.), «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2014/2015 навчальному році» (2014 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді України (2015 р.) та ін.

Аналіз останніх досліджень з проблем. Аналізу різних аспектів проблеми взаємодії школи і сім'ї у вихованні особистості присвячені праці В. Вершиніна, Т. Виноградової, Л. Гуцуляк, А. Кочетової, Т. Кравченко [2; 3; 5; 7; 8], В. Оржеховської, В. Кириченко, Г. Ковганич [10], І. Шкільної [11] та ін.

Однак проблема взаємодії школи і сім'ї у вихованні дисциплінованості учнів не була предметом окремого наукового дослідження. Саме тому завдання нашої наукової розвідки полягає у цілісному аналізі педагогічних умов ефективної взаємодії сім'ї та школи у вихованні дисциплінованості учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодія є інтегрованою соціально-педагогічною системою, яка об'єднує взаємодіючі між собою структури чи процеси, що становлять єдине ціле і виконують спільну функцію, є відкритими для будь-яких зовнішніх впливів, різноманітних чинників і обумовлюють спрямування практичної діяльності. Відтак, взаємодія сім'ї і школи є цілеспрямованим педагогічним процесом усіх суб'єктів, що сприяє взаємозбагаченню та посиленню виховного потенціалу [9, с. 2].

На думку Т. Виноградової, взаємодія – це не тільки взаємодопомога різних соціальних інститутів, а й розумне об'єднання можливостей, зусиль

в організації життєдіяльності школярів. Взаємодія має здійснюватися на основі демократичності, рівноправності у взаєминах партнерів, зважаючи на потреби, інтереси дітей, батьків та специфіки конкретного навчально-виховного закладу [3, с. 4].

У працях російських дослідників Т. Фалькович, Н. Толстоухова та Л. Обухова у процесі взаємодії сім'ї і школи виокремлено конкретні напрями діяльності кожної із взаємодіючих сторін, а спільними для них є створення системи масових заходів; організація суспільно значущої діяльності та дозвілля батьків і дітей [11, с. 375].

Українські дослідники, зокрема В. Оржеховська, В. Кириченко, Г. Ковганіч у взаємодії сім'ї і школи вбачають спільні скоординовані дії педагогів, учнів та батьків, спрямовані на виховання дитини як «суб'єкта власного життя, спроможного робити усвідомлений життєвий вибір» [10, с. 20]. На їхню думку, така взаємодія становить за мету інтегрувати зусилля сім'ї і педагогічного колективу; забезпечити належну участь батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні; мотивувати батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання власних дітей; підвищити психолого-педагогічну культуру батьків, поповнити арсенал їхніх знань, умінь і навичок виховної взаємодії з дітьми; підвищити відповідальність батьків за виховання дітей; створити систему просвітницької роботи; надати психолого-педагогічну підтримку та допомогу проблемним сім'ям [там само, с. 20–21].

В умовах перетворень у суспільстві в цілому і в системі освіти зокрема взаємодія педагога з сім'ями щодо виховання дисциплінованості набуває нового змісту, оскільки суспільно-політична ситуація у державі досить складна: країна перебуває у стані війни; не здійснюється належне виховання учнів у сім'ях через матеріальні або ж моральні чинники; дитяча бездоглядність, що є наслідком зайнятості батьків або ж низького рівня педагогічної культури батьків; деформація моральних цінностей, професійна некомпетентність педагогів; неорганізоване дозвілля учнів тощо. У той же час виховання дисциплінованості у сучасних умовах відбувається у контексті гуманістичної парадигми освіти, відповідно до якої у центр уваги педагогічної громади ставиться учень як суб'єкт життя, вільна та духовна особистість, що має потребу у саморозвитку.

Дисциплінованість у сучасній системі виховання трактується як морально-вольова якість особистості, яка включає звичку до дисципліни, витримку, внутрішню організованість, відповідальність, готовність і звичку підкорятися власним цілям та соціальним установкам; вона набуває особливого значення у контексті виховання особистості, здатної репрезентувати власну поведінку відповідно до норм демократичного суспільства.

Виховання дисциплінованості як морально-вольової риси особистості повинно включати систему виховних заходів, спрямовану на: 1) усвідомлення учнями норм і правил дисципліни; 2) виховання навичок і

звичок дисциплінованої поведінки; 3) організацію їхньої щоденної практичної дисциплінованої поведінки (чіткий режим і педагогічно грамотна організація навчання, праці, дозвілля); 4) формування вольових рис [4, с. 126].

Отже, стратегія взаємодії сім'ї і школи у вихованні дисциплінованості як морально-вольової якості особистості повинна будуватися на системі педагогічних ідей, які є ключовими та актуальними для певного навчально-виховного закладу, але із врахуванням тих проблем, що є актуальними для окремих сімей. Тому до основних напрямів взаємодії сім'ї і школи у вихованні дисциплінованості слід відносити: залучення батьків до життя школи; досягнення узгодженості у підходах до дитини; надання кваліфікованої допомоги і підтримки батькам і дитині у складних педагогічних та життєвих ситуаціях; інформування батьків про шкільне життя, освітній процес, про ресурси, які сім'я може використовувати для освіти своєї дитини, справедливого вирішення батьківсько-дитячих конфліктів.

Виходячи з перерахованих складових, цілком закономірно постають такі завдання: накопичення педагогічних знань, необхідних батькам та педагогам для правильного виховання дисциплінованості учнів; самовиховання педагогів і батьків як суб'єктів виховного процесу; створення виховного простору сучасної загальноосвітньої школи на основі конструктивного діалогу, тісної співпраці, взаємодії сім'ї і школи.

Взявши до уваги зазначене вище, спробуємо визначити умови, за яких взаємодія сім'ї та школи буде ефективною у вихованні дисциплінованості учнів.

Школа є основним соціальним інститутом, який забезпечує виховання дисциплінованості особистості як морально-вольової якості. Однак сім'я є природним середовищем формування та розвитку дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передачі культурних цінностей від покоління до покоління. Саме тому, зауважує Т. Виноградова, під час розробки стратегії взаємодії з батьками у вихованні дисциплінованості необхідно передбачити проблеми, які є актуальними для окремих вікових груп школярів, вибудувати роботу з батьками на засадах випереджального підходу, готувати батьків до розуміння відносин з дітьми та їхніх проблем. Важлива роль у цьому надається пропаганді педагогічних знань з метою підвищення педагогічної освіти батьків [3, с. 51].

Практика шкільного виховання свідчить, що найчастіше батьки не розуміють сутності поняття «дисциплінованість» і ототожнюють його з дисципліною. Роль батьків у вихованні дисциплінованості дитини не повинна зводитися до контролю за поведінкою дитини. Ми можемо говорити про сформованість дисциплінованості як якості особистості у тому випадку, коли наявний самоконтроль з боку учня. З метою залучення батьків до процесу виховання дисциплінованості учнів потрібно не лише інформувати їх щодо наявних проблем, пов'язаних із рівнем дисципліни у школі, а й підвищувати їхню педагогічну культуру.

Під педагогічною культурою батьків розуміється педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, що дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей.

Відтак, реалізація першої умови – підвищення рівня педагогічної культури батьків щодо виховання дисциплінованості як морально-вольової якості особистості – дає змогу забезпечити готовність батьків до здійснення цього процесу.

У структурі педагогічної культури батьків можна виділити когнітивний, операційний, комунікативний, рефлексивний, емоційний компоненти. Коротко охарактеризуємо компоненти педагогічної культури батьків.

Когнітивний компонент педагогічної культури являє собою певну суму психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних, правових знань, необхідних для повноцінного здійснення виховання в сім'ї. Насамперед, це знання законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва, розуміння цінностей сімейного життя і родинного виховання: любов, здоров'я, здоровий спосіб життя, сімейні та культурно-національні традиції і звичаї; володіння знаннями про проблеми, типові помилки сімейного виховання та способи їх усунення; знання прав і обов'язків батьків, питань правового та економічного захисту особистості дитини.

Операційний компонент педагогічної культури включає в себе усвідомлене володіння батьками різноманітністю методів, прийомів, форм виховного взаємодії з дитиною, вміння організувати життя і заняття дітей у сім'ї, організувати сімейну працю і відпочинок, вміння діагностувати здібності, інтереси і схильності дитини.

Комунікативний компонент педагогічної культури батьків включає в себе, передусім, вміння батьків створювати сприятливий психологічний клімат у сім'ї, вміння розуміти дітей та інших членів сім'ї, терпимість до іншої думки, вміння висловити своє психофізичний: стан і свої думки, уміння попереджати і вирішувати конфлікти.

Рефлексивний компонент педагогічної культури припускає наявність у батьків умінь аналізувати власні дії та стан, оцінювати ефективність застосовуваних методів, прийомів взаємодії з дітьми, причини успіхів і невдач, помилок і труднощів, що виникають в ході сімейного виховання, здатність подивитися на себе очима своєї дитини.

Емоційний компонент педагогічної культури батьків включає вміння володіти собою в складних ситуаціях, вміння зрозуміти стан дитини за особливостями її поведінки, вміння бачити проблеми дитини і надати їй допомогу у їх вирішенні, здатність батьків до емпатії, співчуття [6, с. 70].

Вплив сім'ї на виховання дисциплінованості особистості залежить від її складу, морально-психологічного клімату, соціальної орієнтації, загальної та педагогічної культури батьків, часу та характеру спілкування кожного з них з дитиною, єдності чи суперечливості вимог до неї, кола сімейних інтересів. Завдання школи полягає в педагогічно доцільному,

психологічно коректному керівництві вихованням дисциплінованості дітей в сім'ї, озброєнні батьків науковими основами сімейного виховання, постійній кваліфікованій допомозі їм у використанні морально-виховного потенціалу сучасної сім'ї. Для цього, насамперед, учителі повинні здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу з батьками, що сприятиме підвищенню рівня педагогічної культури батьків.

Інформаційно-просвітницька робота з батьками учнів не може бути епізодичною, фрагментарною, а повинна здійснюватися систематично згідно з розробленою програмою педагогічного всеобучу батьків. Реалізація програми повинна відбуватися з широким використанням різноманітних традиційних та активних форм і методів, які б забезпечували організацію і розвиток діалогічного спілкування її учасників, сприяли їхньому взаєморозумінню, взаємодії в розв'язанні спільних завдань, проблем, пов'язаних з вихованням у дитини дисциплінованості, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях тощо.

Значні можливості для теоретико-практичної підготовки батьків до виховання дисциплінованості учнів як морально-вольової якості мають заняття у «школах для батьків», участь їх у батьківських лекторіях, семінарах, дискусіях, психологічних тренінгах, педагогічних консиліумах, індивідуальних консультуваннях, що пробуджують активність батьків, сприяють підвищенню рівня педагогічної культури, перетворюють сім'ю із стихійного в керований чинник впливу на виховання дисциплінованості дітей.

Крім батьківських зборів, лекцій з питань виховання дисциплінованої поведінки, слід застосовувати різні форми роботи з батьками, зокрема організувати психолого-педагогічні практикуми, де б сім'ям надавалися практичні поради щодо різних аспектів виховання дисциплінованості учнів різного віку і статі. Така діяльність передбачає ознайомлення батьків із правилами та нормами поведінки учнів у школі та громадських місцях, причинами порушень поведінки учнями, наголошенні на важливій ролі сім'ї як прикладу дотримання дисципліни, ознайомлення з методами виховання дисциплінованості тощо. Необхідно наголошувати на врахуванні індивідуальних та вікових, гендерних особливостей дитини, надавати батькам необхідні методичні рекомендації.

Дослідник В. Вершинін наголошує на необхідності використання виховного потенціалу сім'ї у вихованні дитини. На його думку, «не використати сьогодні нові можливості сім'ї – означає завідомо знизити можливий рівень розвитку дитини». Однак не можна забувати, що «чим більше своїх проблем школа перекладе на плечі батьків, тим тривожнішою стане внутрішньосімейна атмосфера, тим складніше буде сім'ї реалізувати свою захисну психологічну функцію» [2, с. 187]. Вважаємо, що ефективна взаємодія школи і сім'ї у вихованні дисциплінованості учнів потребує: виокремлення із загалу батьків груп, які мають схожі труднощі, проблеми, потреби; розробки та впровадження в практику роботи школи відповідних програм психолого-педагогічної просвіти; забезпечення

профілактики асоціальної поведінки в учнів, роботу з педагогічно занедбаними та важковиховуваними учнями; налагодження роботи з проблемними сім'ями тощо.

Ефективність роботи з батьками буде вищою, якщо вона буде диференціюватися в залежності від того, які умови створено в сім'ях для виховання дисциплінованості учнів дітей. Саме тому педагогічна діагностика сімей має стати необхідною умовою, початком взаємодії сім'ї та школи у вихованні дисциплінованості.

Сім'я і школа – два простори, в яких відбувається життєдіяльність зростаючої особистості. Кожний із них характеризується своїм змістом, метою виховання, методами їх досягнення. Перебування на перехресті впливів, що надходять від простору сім'ї і простору школи, може (за умов їх неузгодженості), призвести до формування двоєдушною людини, головними якостями якої будуть пристосованість, егоїзм, бездуховність, блюзнірство. І, навпаки, тісна, позитивно наповнена взаємодія сприятиме активній соціалізації зростаючої особистості, набуттю нею моральних якостей і ціннісних орієнтацій, забезпечить інтелектуальний розвиток. Саме тому, на думку Т. Кравченко, необхідна центрація на дитині, її становленні й особистісному розвитку [8, с. 176].

Відтак, ще однією з умов успішного виховання дисциплінованості як якості особистості є узгодження виховних впливів на дитину у процесі взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів і сім'ї, використання різноманітних форм співпраці і взаємодії окремо з батьками і матерями, залучення їх до спільної з дітьми творчої соціально значущої діяльності, спрямованої на підвищення їхнього авторитету.

На думку Т. Кравченко, успішність взаємодії школи і сім'ї щодо оптимізації формування та розвитку особистості зумовлюється тією роллю, яку покладає на батьків школа. Найбільш оптимальною названо ту, що ґрунтується на дієвому співробітництві, узгодженні виховних дій, які продукуються стосовно дитини кожним із цих соціальних інститутів. Лише за цих умов підвищується не лише батьківський потенціал, а й збільшується сукупний ресурс обох взаємодіючих партнерів [8, с. 175].

Для цього необхідно скерувати батьків на самостійну діяльність, поглиблення їхнього інтересу до внутрішнього світу дитини (її інтересів, мотивів поведінки, прагнень), усвідомленій спрямованості на пошук адекватних засобів співпраці з дитиною, конструктивний діалог у вихованні дисциплінованості.

Важлива умова, дотримання якої сприятиме оптимізації процесу виховання дисциплінованості учнів, – орієнтація педагогів та батьків на діалогічний стиль міжособистісної взаємодії з дітьми, що полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та учнів, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним.

Нам імпонує підхід до взаємодії сім'ї і школи, запропонований Г. Кочетовою. Його сутність полягає в тому, що в основу цього процесу покладено принцип – вплив на сім'ю через дитину, згідно з яким у центрі

педагогічної уваги постає дитина, яка завдяки цьому стає своєрідним вихователем своїх батьків, хоча не завжди усвідомлює це. Дитина – це сполучна ланка в співробітництві школи та сім'ї, консолідуючий центр, головна фігура колективної педагогічної творчості, навколо якої вибудовується цілісний навчально-виховний процес, співорганізовується мікросоціум [7, с. 196]. За цих умов дитина стає суб'єктом не лише навчальної, а й позакласної діяльності, а також власного виховання. Більше того, дитина стає активним суб'єктом спільної діяльності всіх учасників педагогічного процесу – вчителів, учнів, батьків і зацікавленої у вихованні дітей громадськості [там само, с. 197].

Виходячи з цього, виховання дисциплінованості здійснюється як процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії, заснований на діалозі, обміні думками, співробітництві її учасників. Таке виховання передбачає обов'язкове врахування нового трактування індивідуального підходу, яке передбачає: відмову від орієнтації на середнього; пошук кращих якостей особистості в дитині; застосування психолого-педагогічної діагностики особистості дитини (інтереси, здібності, мотиви, потреби, спрямованість, «Я-концепція», якості характеру, особливості психічних процесів); урахування особливостей особистості у виховному процесі; прогнозування розвитку особистості; конструювання індивідуальних програм розвитку, корекції розвитку [1, с. 155-156].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, ефективність виховання дисциплінованості учнів у взаємодії сім'ї та школи забезпечується комплексністю та інтегративністю реалізації названих педагогічних умов. Проведене дослідження відкриває перспективи розробки питань пошуку ефективних форм та методів організації взаємодії сім'ї і школи у вихованні дисциплінованості учнів.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості / Іван Дмитрович Бех. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 278 с.
2. Вершинин В. Педагогический всеобуч родителей / В. Вершинин // Народное образование. – 2005. – № 8. – С. 186–192.
3. Виноградова Т. Взаємодія батьків і педагогів – необхідна умова для виховання нового покоління / Т. Виноградова // Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2003. – № 2. – С. 51–52.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – 2-ге вид., доповн. і виправлене. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 552 с.
5. Гуцуляк Л. Взаємодія сім'ї і школи як чинник оптимізації формування та розвитку особистості / Л. Гуцуляк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць / гол. ред. В. П. Коцур. – К. : ГНОЗІС, 2014. – Вип. 33 : Педагогіка. Психологія. Філософія. – С. 39–48.

6. Кондрацька Н. М. Психолого-педагогічна просвіта як фактор розвитку педагогічної культури батьків / Н. М. Кондрацька, М. М. Клепач, А. Р. Шабловська // Технології навчання: наук.-метод. зб. – Рівне : НУВГП, 2015. – Вип. 14. – С. 65–72.
7. Кочетова А. От ребенка – к семье и к совместному сотрудничеству. Новые аспекты взаимодействия семьи и школы / А. Кочетова // Народное образование. – 2005. – № 8. – С. 196–202.
8. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: [монографія] / Тамара Володимирівна Кравченко. – К. : Фенікс, 2009. – 416 с.
9. Назаренко Л. М. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору/ Л. М. Назаренко // Виховна робота в школі. – Х. : Основа, 2005. – № 3. – С. 2–13.
10. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: Навч. практико орієнтов. посібник. – Х. : Вид-во «Точка», 2007. – 192 с.
11. Шкільна І. М. Взаємодія сім'ї та школи у формуванні базових гуманістичних цінностей / І. М. Шкільна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. 16, книга 1. – С. 371–379.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bekh I.D. Vychovannia osobystosti [The education of the individual] / Ivan Dmytrovych Bekh. – Kn. 1: Osobystisno oriyentovanyi pidkhdid: teoretyko-tekhnologichni zasady. – K. : Lybid, 2003. – 278 s. (in Ukrainian)
2. Vershynin V. Pedagogicheskij vseobuch roditel'ej [Pedagogical education of parents] / V. Vershinin // Narodnoe obrazovanie. – 2005. – № 8. – S.186–192. (in Russian)
3. Vynohradova T. Vzayemodiya batkiv i pedahohiv – neobkhdna umova dlya vykhovannya novoho pokolinnya [The interaction between parents and teachers as a necessary condition for the education of a new generation] / T. Vynohradova // Pedahohichna skarbnitsya Donechchyny. – 2003. – № 2. – S.51–52. (in Ukrainian)
4. Honcharenko S.U. Ukrayinskyy pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedia dictionary] / S.U.Honcharenko. – 2-he vyd., dopovn. y vypravl.- Rivne: Volynski oberehy, 2011. – 552s. (in Ukrainian)
5. Hutsulyak L. Vzayemodiya simyi i shkoly yak chynnyk optymizatsiyi formuvannya ta rozvytku osobystosti [The interaction of family and school as a factor of optimization of formation and development of personality] / L. Gutsulyak // Humanitarnyy visnyk DVNZ “Pereyaslav-khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriya Skovorody”: zbirnyk naukovykh prats` / gol. red. V. P. Kotsur. – K. : GNOZIS, 2014. – Vyp. 33 : Pedahohika. Psykholohiya. Filosofiya. –S. 39–48. (in Ukrainian)
6. Kondratska N. M. Psykhologo-pedahohichna prosvita yak faktor rozvytku pedahohichnoyi kultury batkiv [Psycho-pedagogical education as a factor of

- development of pedagogical culture of parents] / N. M. Kondratska, M. M. Klepach, A. R. Shablovska // Tekhnolohiyi navchannia : nauk.-metod. zb. – Rivne : NUVGP, 2015. – Vy`p. 14. – S. 65–72. (in Ukrainian)
7. Kochetova A. Ot rebenka – k sem'e i k sovместному sotrudnichestvu. Novye aspekty vzaimodejstviya sem'i i shkoly [From child – to family and joint cooperation. New aspects of the interaction of family and school] / A. Kochetova // Narodnoe obrazovanie. – 2005. – № 8. – S. 196–202. (in Russian)
  8. Kravchenko T. V. Sotsializatsiya ditey shkilnoho viku u vzayemodiyi simyi i shkoly [Sotsialization of school-age children in cooperation between home and school]: [monohrafiya] / Tamara Volodymyrivna Kravchenko. – K. : Feniks, 2009. – 416 s. (in Ukrainian)
  9. Nazarenko L. M. Sutnist ta osoblyvosti modeli rodynno-shkilnoho vykhovnoho prostoru [The nature and characteristics of the model of family-school educational space] / L. M. Nazarenko // Vychovna robota v shkoli. – Kharkiv: Osnova, 2005. – № 3. – S. 2–13. (in Ukrainian)
  10. Orzhekhovska V. M., Kyrychenko V. I., Kovhanych H. h. Vzayemodiya navchalnoho zakladu i simyi: stratehiyi, tekhnologiyi, modeli [The interaction between educational institution and family: strategies, technologies, models]: Navch. praktyko oriyentov. posibnyk. – Kh.: Vyd-vo “Tochka”, 2007. – 192 s. (in Ukrainian)
  11. Shkilna I. M. Vzayemodiya simyi ta shkoly u formuvanni bazovykh humanistychnykh tsinnostey [The interaction of family and school in formation of the basic humanistic values] / I. M. Shkilna // Teoretyko-metodychni problemy` vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi: Zb. nauk. prats. –K., 2012. – Vyp. 16, knyha 1. – S. 371 –379. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье раскрыта сущность взаимодействия семьи и школы в воспитании дисциплинированности учащихся. Под взаимодействием семьи и школы понимается процесс, который обеспечивает равнозначное влияние этих социальных институтов друг на друга, способствуя тем самым развитию каждого из них; это специально организованный педагогический процесс, основанный на взаимосогласованных, взаимонаправленных действиях его участников ради достижения общей цели. Обоснованы педагогические условия взаимодействия семьи и школы в воспитании дисциплинированности учащихся: повышение уровня педагогической культуры родителей по воспитанию дисциплинированности как нравственно-волевого качества личности; согласования воспитательных воздействий на ребенка в процессе взаимодействия школы и семьи; ориентация педагогов и родителей на диалогический стиль межличностного взаимодействия с детьми. Выяснено, что должным образом организованное взаимодействие школы и семьи содержит весомые ресурсы по воспитанию дисциплинированности учащихся. Акцентируется внимание на целесообразности их комплексной реализации.

Ключевые слова: дисциплинированность, воспитание дисциплинированности, учащиеся, педагогические условия, взаимодействие, семья, школа.

Abstract. The article deals with the essence of interaction of family and school in the training of pupils' discipline. The interaction of family and school is a process that provides the equivalent impact of these social institutions on each other, contributing the development of each other; this is a specially organized pedagogical process, based on mutually agreed, mutually directed actions of its members to achieve a common goal. In the paper the pedagogical conditions of interaction of family and school in the training of pupils' discipline are justified, namely, increasing the level of pedagogical culture of parents in the training of discipline as a moral and volitional quality of the personality; the harmonization of the educational influences on a child in the process of interaction of school and family; orientation of teachers and parents in dialogic style of interpersonal interaction with children. It is proved that properly organized interaction of school and family has good resources for optimization of the training pupils' discipline. Attention is accented on expediency of their complex implementation.

Keywords: discipline, training of discipline, pupils, pedagogical conditions, interaction, family, school.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2016

І. М. Трохимчук

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ

Анотація. У статті аналізується спосіб набуття учнями основної школи власного досвіду взаємодії з природними об'єктами й формування їхньої екологічно доцільної поведінки в довкіллі, що визначається відповідно виробленою системою цінностей і позицією стосовно природного середовища.

Доведено, що кінцевою метою формування екологічної вихованості учнів основної школи у процесі дослідницької роботи у загальноосвітньому навчальному закладі є формування наукового світогляду й екологічного стилю мислення школярів, екологічної культури, екоцентричних ціннісних категорій, ідей та переконань стосовно оточуючого їх середовища – соціального і природного, набуття відповідних знань, вироблення умінь і навичок із його вивчення й охорони.

Ключові слова: учні основної школи, дослідницька діяльність учнів з екології, екологічна вихованість особистості.